

edi. Zamonaviy jismoniy tajribalar juda katta o'lchamdagi asboblarni yordamida o'tkaziladi, kompyuterda hisob-kitoblarni ham amaliyotdir. Haqiqiy bilimlarni rivojlantirish, uning hajmini oshirish jarayonida ilm-fan va amaliyot tobora ajralmas bir birlikda namoyon bo'ladi. Bu vaziyat nafaqat tabiiy ilm-fanlar sohasida, balki ijtimoiy bilimlar sohasida ham muntazamlilik kasb etmoqda, ayniqsa jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida, odamlarning ijtimoiy-tarixiy amaliyotida subyektiv, insoniy faktorlarga tobora ko'proq ulashib bormoqda. Ijtimoiy-tarixiy jarayonni rivojlantirish, ijtimoiy amaliyotni tashkil etish ko'proq ijtimoiy qonunlarni ilmiy bilimlar asosida ko'paytirilmoqda.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR PSIXOLOGIYASI

Mavlonova Maxliyo Akmaljonovna

Annotatsiya : *Respublikamizda mustaqillik yillarida inson shaxsiga nisbatan bo'lgan munosabat keskin o'zgardi. Jamiyatning a'zosi bo'lgan har bir shaxs taqdiriga alohida e'tibor qaratila boshlandi. Ayniqsa, inson hayotining kelajagiga tamal toshi qo'yiladigan maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish, pedagogika va psixologiya, ijtimoiy psixologiya va maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi fanlarining dolzarb muammolaridan biriga aylanib borayotganligi shubhasizdir. Zotan, kelajagi buyuk davlatni bunyodga keltirish uchun har qanday davlatning fuqarosi dastlab oilada va so'ngra maktabgacha ta'lim muassasida mukammal tarbiyalanishi, shaxs sifatida to'laqonli shakllanishi imkoniyatlariga ega bo'lishi lozim bo'ladi.*

Kalit soʻzlar: *ota-onalar, maktabga tayyorlov yoshi, madaniy*

Bizni maktabgacha yoshdagi bo'lgan bolalarning psixologiyasidagi shunday jihat e'tiborimizni qaratdikki, ular aynan shu davrda o'z qiziqishlari, yetakchi faoliyati bo'lgan syujetli-rolli o'yinlardagi harakatlari bilan birgalikda ijtimoiy dunyoning, avvalo, ota-ona oilasidagi rollarga va o'zaro munosabatlarga e'tiborli bo'lib, aynan ota-onalikka xos qiliqlarni o'zlashtirishga kirishadilar. Bola bunda uning oldida ro'y berayotgan voqea-hodisalarning kuzatuvchisi va ishtirokchisiga aylanib, bu jarayonlar qanchalik dinamik bo'lsa, shunchalik faol va qiziquvchan bo'ladi, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarga nisbatan ko'proq, to'laroq va turli-tuman axborotlarni oladi, o'zlashtiradi va fikrlaydi.

Maktabgacha yosh, bolalar rivojlanishi nuqtai nazaridan tarbiyachilar uchun eng qulay, aniqrog'i har tomonlama va uyg'un rivojlanish. Ular aytganidek, bu yosh ontogenetik potensialning rivojlanishga to'sqinlik qilmasligi bilan amalga

o'shiriladigan umumiy sezgirlik nuqtai nazaridan erta yoshning bevosita davomidir. Bu yaqin kattalar bilan muloqot qilish, shuningdek, tengdoshlar bilan o'yin va haqiqiy munosabatlar orqali inson munosabatlarining ijtimoiy makonini o'zlashtirish davri.

3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan hayot bosqichi maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu vaqtda inson shaxsiyatining poydevori qo'yiladi: uning psixikasi, xotirasi, tafakkuri va hatto o'zini o'zi qadrlashi rivojlanadi. Shu sababli, ota-onalar ushbu davrda bolaning tanasida qanday jarayonlar sodir bo'lishini tushunishlari va uning maksimal darajada ochilishiga yordam berishlari muhimdir. Maktabgacha yosh "uch yillik inqiroz" deb nomlangan yoshdan boshlanadi. Qoida tariqasida, bu ota-onalar uchun qiyin davr: bola o'jar, itoatsiz bo'lib qoladi, hamma narsani aksini qiladi, o'ziga zid ravishda. Ammo ota-onalar umidsizlikka tushmasliklari kerak. Axir, bu rivojlanishning tabiiy bosqichidir va bu bolaga o'zini ota-onasidan alohida mavjudot sifatida anglashga va mustaqil qarorlar qabul qilishni o'rganishga imkon beradi. Ota-onalar egallashi kerak bo'lgan asosiy sifat – bu sabr-toqatdir.

O'tadigan bir necha yil ichida bola oiladan tashqari dunyoni kashf eta boshlaydi va o'ziga ishonadi. O'sha "nima uchun?" va "men o'zim" – bu qiziqish va tashabbusning namoyon bo'lishi. Sabr-toqatli bo'lishga arziydi: shunday qilib, bola atrofdagi dunyoni o'rganadi va o'z chegaralarini belgilaydi. Maktabgacha bolalik davrida – bolaning butun aqliy hayoti va uning atrofidagi dunyoga munosabati tiklanadi. Ichki aqliy hayotning shakllanishi va ichki o'zini o'zi boshqarish maktabgacha yoshdagi bolaning ruhiyati va ongida bir qator neoplazmalar bilan bog'liq.

Bunda "Oila" bola "men"ni shakllantiruvchi muhim sotsium - ijtimoiy muhitga aylanib, o'zining ushbu muhitga aloqadorligini anglash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yerda shuni qayd etib o'tish joizki, ijtimoiy psixologlarning fikricha, oiladagi shaxslararo munosabatlar tuzilmasida ota - ona - bola munosabatlari evolyutsion jihatdan nisbatan kechki va mazmunan aniqroq hisoblanadi, chunki ular shakllanib bo'lgan er-xotin munosabatlari asnosida vujudga keladi.

Bog'cha tarbiyasini olgan bola bilan bog'chaga bormagan bolani solishtirganda, ularning fikrlash darajasi o'rtasida yer bilan osmoncha farq borligini sezish qiyin emas" degan edi. Maktabgacha yoshdagi bola[^] psixologiyasi ilmida bu yoshdagi bolalar^{aa} sifat o'zgarishlari tezlashganligini inobatga olgan holda bu davrni uch bosqichga taqsimlab o'rganish maqsadga muvofiq deb topilgan: kichik maktabgacha davr (3-4 yosh); o'rta maktabgacha davr (4-5 yosh); katta maktabgacha yosh (5-6 yoshgacha); maktabga tayyorlov yoshi (6-7 yoshgacha).

Maktabgacha yoshdagi bola rivojlanish jarayonida ajdodlari tomonidan yaratilgan narsa va hodisalar, olam sir-sinoatlari bilan alohida maxsus munosabatga kirishadi. U insoniyat tomonidan qo'lga kiritilgan yutuqlarni faol o'zlashtirib, egallab boradi.

Bolada narsa-hodisalar olami, ular yordamida amalga oshiriladigan xatti-harakatlar, ona tili va odamlar orasidagi munosabatlarni anglash, ayni zamonda faoliyat motivlarining rivojlanishi, qobiliyatlarning o'sib borishi kattalarning bevosita yordami asosida amalga oshadi. Bu oilada ota-ona, maktabgacha ta'lim muassasalarida esa ta'limchi ko'magida yuz beradi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi. Faoliyatdagi mustaqillik, o'z-o'zidan tafakkurdagi mustakillikka asos bo'ladi. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bosqich ularda murakkab harakatlarni takomillashtirish, elementar gigiyena, madaniy va mehnat malakalarini hosil qilish, nutqini o'stirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didning dastlabki kurtaklarini yuzaga keltirish davri hamdir.

Qo'rquv va quvonchdan tashqari, bola g'azablanishi, xafa bo'lishi, hasad qilishi mumkin. Bu his — tuyg'ular u uchun g'ayrioddiy, shuning uchun otalar bolaga yordam berishlari kerak-u nimani his qilayotganini aytib berish va bolani his-tuyg'ularidan xabardor bo'lishga o'rgatish. Bolaning hayotini yorqin hissiy taassurotlar bilan to'ldirish juda muhim — unga tengdoshlari bilan ko'proq muloqot qilish, sirk va teatrga bolalar tomoshalari, muzeylar va eksperimentariumlarga tez-tez borish. Ushbu davrning yana bir muhim neoplazmasi o'zboshimchalik bilan xatti-harakatlarning paydo bo'lishi. Maktabgacha yoshda bolaning xatti-harakati impulsiv va to'g'ridan-to'g'ri xulq-atvor normalari va qoidalari vositachiligiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Урунтаева Г.А. Детская психология. - М.: «Академия», 2010. -С. 36.
2. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. - М.: «Педагогика», 1977. -С. 222.
3. Фозиев Э. Психология мышления. - Т.: «Учитель», 1990.
4. Каримова В.М., Суннатова Р. Независимое мышление. - Т.: «Шарк», 2000.